

Ключевые слова: профессиональная рефлексия, психологическая готовность к деятельности, компоненты готовности – мотивационный, содержательный, операционный.

The summary. In this article the peculiarities of forming of professional reflexiosness of the teacher were described, psychological readiness to the activity as the factor of the development of professional reflexiosness was given, the components of the theoretical model of the development of professional reflexiosness of future teachers were characterized.

Key words: professional reflexiosness, psychological readiness to the activity, the components of the readiness – motivative, contextual, analyzing.

Одержано редакцію 16.10.2007.

УДК: 37.159.9:665.51

О.В. ГНАТЮК

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Резюме. У статті розглядаються різні стилі спілкування. Велика увага приділяється впливу особистості педагога на учнів, підкреслюється, що для ефективної організації спілкування в школі необхідно встановлювати дружній, позитивний контакт з учнями, за основу спілкування обрати особистісно-орієнтований стиль.

Ключові слова: спілкування, стилі спілкування, педагогічне спілкування, особистісно-орієнтоване спілкування, навчально-виховний процес, молодший шкільний вік.

Проблема спілкування займає одне з центральних місць не тільки в психології, але й в житті кожної людини. Знання сутності спілкування, його закономірностей, особливості організації необхідні кожному для підвищення загальної якості життя, покращення відносин з іншими людьми тощо [5, 3].

Проблема спілкування та її вплив на соціальну адаптованість має причинно-наслідковий характер. Дослідженнями в галузі спілкування займаються психологи, педагоги, філософи, соціологи. Загальні науково-теоретичні основи спілкування розроблені класиками світової та вітчизняної педагогіки: Я.А. Коменським, І. Корчаком, Дж. Локком, Ж. Руссо, Є.П. Лозинським, А.С. Макаренком, М.І. Пироговим, С.В. Русовою, Г.С. Сковородою, В.О. Сухомлинським, К.Д. Ушинським, С.Т. Шацьким та іншими.

Зазначимо, що проблематика спілкування посідає значне місце в загальній психології та психології особистості. Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури показав, що людське спілкування вивчали І.Г. Анянєв, Л.Г. Архангельський, Г.М. Андрєєва, В.М. Бехтерєв, О.О. Бодальов, Л.С. Виготський, М.О. Жукова, В.В. Знаков, М.С. Каган, В.О. Кал-Калік, О.В. Киричук, Я.Л. Коломенський, А.Ф. Лазурський, З.Ф. Ломов, О.О. Леонтьєв, В.Н. М'ясищев, О.Л. Рубінштейн та ін.

Спілкування – важлива духовна потреба людини як суспільної істоти. Потреба людини в спілкуванні проявлена суспільним способом її буття та необхідністю взаємодії в процесі діяльності. Отже, «спілкування – це різноманітні контакти між людьми, зумовлені потребами спільної діяльності» [1, 136]. Ми у своїй роботі розглядаємо «спілкування» як обмін духовними цінностями, що здійснюються у формі діалогу як між учителем і учнями, так і в процесі взаємодії особистості з навколишнім середовищем. При цьому така взаємодія повинна сприяти на становлення та ефективний розвиток учня, особливо це стосується молодшого школяра.

Так, у молодшому шкільному віці спілкування з однолітками й дорослими набуває особливого значення тому що це є важливою умовою нормального психічного розвитку особистості, її душевного благополуччя. Від того, наскільки багато різноманітних навичок спілкування набула дитина, залежатиме її успішна адаптація у світі дорослих, її майбутнє життя. В процесі спілкування дитина набуває таких важливих якостей особистості, як відповідальність, принциповість, обов'язковість, чесність, чуйність, доброта, вона засвоює моральні норми життя у суспільстві, застосовує їх на практиці, спостерігає стосунки інших людей і вчиться власні. За допомогою спілкування дитина пізнає навколишній світ, шукає своє місце в ньому.

Реформування сучасної школи неможливе без відповідного соціально-психологічного забезпечення морально-виховного процесу, його побудови згідно з принципами суб'єкт-суб'єктного підходу, діалогу та співробітництва. Від здатності учителя налагоджувати у взаємодії з учнями емоційно комфортні, відверті, рівні стосунки суттєвим чином залежить виховний потенціал педагогічної діяльності, ефективність її впливу на особистісне становлення учнів, розвиток їх свідомості й самосвідомості, мотиваційно-ціннісної та ціннісної сфер.

Від особливостей педагогічного спілкування залежить не тільки ефективність педагогічної діяльності, її вплив на інтелектуальний та особистісний розвиток учнів, але й морально-емоційне самопочуття, задоволеність собою та своєю діяльністю, професійне зростання самого учителя. Тому закономірно, що проблема стилів педагогічного спілкування виділилась у спеціальний напрям психолого-педагогічних досліджень. Її вивченню присвячено цілий ряд праць, у яких аналізуються психологічні особливості та структура різних стилів педагогічного спілкування, здійснюються спроби їх систематизації і класифікації, визначається їхній вплив на особистісний розвиток учнів.

Найпоширенішим у вітчизняній психології та педагогіці є підхід до вивчення стилів педагогічного спілкування, започаткований виконаними К. Левіном у 30-х рр. ХХ ст. дослідженнями ефективності різних

стилів керівництва: демократичного, авторитарного й стилю невтручання. Ця класифікація набула значного поширення і була перенесена педагогами та психологами в контекст досліджень стилів педагогічного спілкування (О.О. Андрєєв, Р. Бернс, К. Бірт, Х. Прильвіц, О.О. Бодальов, О.О. Леонтєв, А.Ю. Макасов, Т.Н. Мальковська, Н.Ф. Маслова, В.С. Мухіна, П.В. Симонов та ін.). Стиль педагогічного спілкування в руслі цієї теоретичної традиції найчастіше визначається як характерна, типова для вчителя система педагогічних прийомів і способів впливу на поведінку учнів.

Р. Бернс виділяє авторитарний і демократичний стилі педагогічного керівництва. При цьому він звертає увагу не лише на формально-поведінкові, але й на змістовні характеристики спілкування педагогів. На його думку, авторитарний стиль властивий педагогам, які ігнорують виховні цілі, зосереджуючи основну увагу на дидактичних завданнях, їх манеру викладання визначає педантичне дотримання навчальної програми, регламентація та детальний контроль результатів навчальної діяльності. Учителі з демократичним стилем керівництва більше орієнтуються на формування міжособистісних контактів, позитивних емоційних стосунків з дітьми, більше довіряють останнім і частіше спонукають їх до оцінювання власних досягнень [2, 186].

А.В. Петровський виділив такі моделі педагогічної взаємодії: навчально-дисциплінарну й особистісно-орієнтовану. Основні відмінності між вчителями, які дотримуються цих моделей, полягають у розумінні цілей педагогічної діяльності, ставленні до учнів та способах і тактиках спілкування з ними.

Вчителі навчально-дисциплінарного типу головну мету своєї діяльності вбачають в озброєнні дітей знаннями, вміннями й навичками з навчального предмета. Основними способами спілкування з учнями є роз'яснення, настанови, заборони, вказівки, зауваження тощо. В основі їхнього спілкування лежить тактика опіки й диктату. Учителі цього типу більш схильні карати учнів за їхні провини, ніж заохочувати за результати і досягнення. Суть позиції педагога навчально-дисциплінарного типу – реалізувати всю навчальну програму, задовольнити вимоги керівництва школи й вищих інстанцій. Наслідком цього є взаємне відчуження вчителя і учнів, деформація їхнього особистісного розвитку. У вчителя формуються такі негативні риси характеру, як менторство, обвінчувальний стиль реагування на фрустрацію, емоційне застрягання. Не менш негативно позначається така позиція на особистісному становленні його вихованців: формується невпевненість, пасивність, негативна самооцінка, комплекс безпомічності.

Альтернативною даній моделі є особистісно-орієнтована модель педагогічної взаємодії. Вчителі, яким вона властива, вбачають своє основне завдання в сприянні особистісному розвитку учнів. У контексті цієї орієнтації формування знань, умінь і навичок виступає не самоціллю, а одним із засобів повноцінного розвитку учнів. Пріоритетне значення надається формуванню в дітей позитивної Я-концепції, моральної свідомості, розвитку їхнього творчого потенціалу, розкриттю індивідуальної своєрідності. Для їхнього спілкування з учнями характерна орієнтація на співробітництво, індивідуальний підхід, установка на довірливі, особистісні стосунки, врахування інтересів, емоційних станів і якостей учнів. В арсеналі дидактичних способів впливу таких учителів переважають методи й прийоми позитивного стимулювання та заохочення. У цьому випадку вихованець сприймається як рівноправний партнер спільної діяльності. Таке спілкування призводить до розширення «ступенів свободи» виховання – його здібностей, прав, перспектив.

Типові ознаки особистісно-орієнтованого стилю спілкування вчителів з учнями:

- завдання уроку вчитель визначає через діалог з класом; заохочує виявлення особистісного ставлення учнів до виконуваної роботи;
- виправляє учня, спираючись на позитивне в його поведінці;
- у будь-яких ситуаціях поважає особисту гідність учня. Схильний приймати варіативні рішення;
- шукає причину непорозуміння з учнями у своїх діях [4, 158].

Сучасне навчання передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій [3, 2].

Спілкування з дорослими у молодшому шкільному віці є однією з важливих умов психічного розвитку дитини, формування її особистості. Недостатнє задоволення потреби дитини у спілкуванні може призвести в майбутньому до її емоційної глухоти, черствості, закріплення недовіри до світу. Дуже важливо у зв'язку з цим знайти правильний стиль спілкування з дітьми. Спокійний, позитивно-емоційний стиль спілкування легко сприймається дітьми, стає для них звичним та необхідним. Це становить природний емоційний фон гуманістичним виявам і почуттям, сприяє розкриттю особистості, вихованню позитивних моральних якостей.

Отже, побудова навчально-виховного процесу на принципах діалогу та особистісно-орієнтованого спілкування, як психологічно рівноправного співробітництва вчителя та учнів, є необхідною умовою реалізації особистісного підходу у навчанні, вихованні та розвитку творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2000. – 543 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
3. Концепція загальної середньої освіти // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С. 1 – 6.

Лавченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підруч. для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.

Психологія об'єднання / В.А. Семиченко. – К. «Magistr-S», 1997. – 152 с.

Резюме. В статті розглядаються різні стилі спілкування. Велику увагу приділяється впливу вчителя на учнів, підкреслюється, що для ефективного організації спілкування в школі необхідно встановити дружеский, позитивний контакт з учнями, за основу спілкування прийняти особистісно-орієнтований стиль.

Ключові слова: спілкування, стилі спілкування, педагогічне спілкування, особистісно-орієнтоване спілкування, навчальний процес, молодший шкільний вік.

The summary. The article contains different styles of communication. A great attention is paid to the influence of the teacher on the pupils and his common job with the pupils should be made for the effective communication you should use personally-orientate style.

Key words: communication, styles of communication, pedagogical communication, personally-orientate communication, teaching and educational process, young school age.

Одержано редакцією 17.10.2007.

ДК: 37.159.923.2

Н.С. ДИМЧЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА-ЕКОНОМІСТА ДО ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

Резюме. У статті розкрито і поглиблено наукові уявлення про місце і роль спілкування в управлінській діяльності, обґрунтовано психологічні форми та засоби підготовки майбутніх менеджерів-економістів до ефективного управлінського спілкування.

Ключові слова: комунікативна підготовка, управлінська діяльність, емоційний та діловий контакт, комунікація.

Постановка проблеми. Важливою та багатифункціональною ланкою суспільного регулювання економічного середовища, без якої неможливе управління різноманітними ресурсами, в тому числі і людськими, є менеджер. Саме люди цієї професії здатні подолати стереотипи старого управлінського мислення, творчо перебудувати процеси діяльності та взаємодії в управлінській системі, змінити підходи до розв'язання виробничих проблем.

Наукові праці багатьох соціологів, теоретиків управління, педагогів і психологів довели, що в комплексі взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, від яких залежить ефективність формування структури професійної діяльності є аспекти пов'язані з дослідженням місця і ролі спілкування у розвитку та становленні особистості. У своєму дослідженні ми опираємося на одне з важливих концептуальних положень Л.Е. Орбан-Лембрик [10; 11; 12], згідно з якими забезпечення ефективного підготовки до управлінської діяльності стає можливим лише за умови усвідомлення майбутнім керівником того, що без спілкування з учасниками управлінського процесу, без співпраці і діалогу з ними не може бути справжнього управління.

Вивчення даної проблематики здійснювалось на основі аналізу результатів досліджень з питань загальних закономірностей і механізмів спілкування (Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андрєєва, Л.С. Вигоцький, О.О. Леонтьєв, Б.Д. Паригін, С.Л. Рубінштейн та ін.), теорії та практики педагогічного спілкування В.О. Кан-Калік, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко, Г.В. Троцько, Н.В. Чепелева та ін.), засад та чинників спілкування в управлінській діяльності (О.І. Гринчук, В.П. Казміренко, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, В.С. Лозниця, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.В. Третьяченко та ін.), накреслені стратегії управлінського спілкування (Г.О. Балл, О.О. Бодальов, А.О. Дерхач, С.Д. Максименко, І.Д. Пасічник, В.С. Білецький, Л.А. Петровська, В.В. Рижов, В.А. Сластьовіна, Н.Н. Тарасевич, С.П. Терещук, Ю.М. Швалб, Т.Л. Шепеленко, Я.І. Шкурко, В.П. Черевко, Ю.Н. Смельянов, Г.Й. Юркевич, Т.С. Яценко та ін.). Ці дослідження є головними у розв'язанні проблем спілкування з учасниками управлінського процесу, оскільки вони, в основному, визначають забезпечення ефективного підготовки до управлінської діяльності.

Разом з тим, цей напрям досліджень є настільки широким та різнобічним, що і сьогодні ще залишаються недостатньо висвітленими питання, пов'язані з підготовкою майбутніх менеджерів-економістів до управлінського спілкування в загальній системі їх професійної освіти. Соціальна значущість та недостатнє вивчення саме цих аспектів проблеми й зумовили вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження – комунікативна підготовка майбутніх менеджерів-економістів до професійного спілкування.

Предмет дослідження – психологічні особливості комунікативної підготовки майбутніх менеджерів-економістів.

Мета дослідження – виявити психологічні чинники, які сприяють ефективній комунікативній підготовці майбутніх менеджерів-економістів до управлінського спілкування, визначити шляхи оптимізації даного процесу.